

**JADIDLAR ASARLARI BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARI
UCHUN MUHIM TARBIYAVIY MANBA**

Abdullaxo'jayev Adhamxo'ja

Qo'qon universiteti Ijtimoiy fanlar

kafedrasida katta o'tituvchisi

Falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Telefon: +998 90 362 91 41

E-mail: adhamxojaabdullaxojaev@gmail.com

Mahmudjonova Muharramoy Otabek qizi

Qo'qon universiteti

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi

Telefon: +998 95 927 80 81

Bugungi globallashtirish sharoitida yosh avlodni milliy qadriyatlar asosida tarbiyalash ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichi o'quvchilarning ma'naviy-axloqiy dunyoqarashi shakllanishida muhim davr sanaladi. Shu bois ta'lim jarayonida milliy pedagogik merosdan samarali foydalanish zarurati ortib bormoqda. Bu borada jadid ma'rifatparvarlari tomonidan yaratilgan pedagogik va badiiy asarlar muhim tarbiyaviy manba bo'lib xizmat qiladi.

XX asr boshlarida vujudga kelgan jadidchilik harakati xalqni jaholatdan chiqarish, yosh avlodni zamonaviy bilimlar asosida tarbiyalash hamda milliy ongini shakllantirishni asosiy maqsad qilib qo'ygan edi. Jadid mutafakkirlari ta'limni jamiyat taraqqiyotining asosiy omili sifatida baholaganlar. Jumladan, Abdulla Avloniy o'zining "Turkiy guliston yoxud axloq" asarida tarbiyani "yo hayot — yo mamot masalasi" deb baholab, yosh avlod kamolotida axloqiy tarbiyaning o'rni nihoyatda muhim ekanligini ta'kidlaydi.¹

¹ Avloniy A. *Turkiy guliston yoxud axloq*. — Toshkent: O'qituvchi, 1992.

Jadid pedagoglari tomonidan yaratilgan “Adabiyot”, “Munshaot”, “Namunai axloq”, “Tarixi muqaddas”, “Istiqmol” kabi darslik va asarlar o‘quvchilarda ilmga muhabbat, Vatanga sadoqat, halollik va insoniylik fazilatlarini shakllantirishga xizmat qilgan². Ushbu asarlarda bolalar tarbiyasiga oid g‘oyalar sodda va tushunarli shaklda bayon etilgani sababli ular bugungi boshlang‘ich ta’lim jarayonida ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan.

Manbalarda jadid ma’rifatparvari Hamza Hakimzoda Niyoziyning ta’lim jarayoniga yangicha yondashgani, hatto tabiiy fanlarni, jumladan fizika fanini tajribalar asosida o‘qitishga intilgani qayd etiladi. Xo‘jayli internatidagi faoliyati davomida o‘quvchilarga ona tili, arifmetika, tabiatshunoslik, tarix va geografiya fanlarini bosqichma-bosqich o‘qitish orqali kompleks ta’lim tizimini joriy etgan.³ Bu esa jadid pedagogikasining amaliy va hayotiy yo‘nalishga ega bo‘lganligini ko‘rsatadi.

Shuningdek, Muhammadamin ibn Muhammadkarimning “Turkcha qoida” darsligi boshlang‘ich maktablarda ona tilini o‘qitish metodikasini shakllantirishdagi dastlabki ilmiy urinishlardan biri hisoblanadi. Mazkur darslikda so‘z turkumlari tasnifi, grammatik qoidalar hamda imlo masalalariga alohida e’tibor qaratilgan bo‘lib, har bir nazariy qoidaning amaliy mashqlar bilan mustahkamlanishi ta’lim samaradorligini oshirishga xizmat qilgan⁴.

Tadqiqot ishida pedagogik kuzatish, suhbat hamda so‘rovnoma metodlaridan foydalanildi. Tajriba ishlari Farg‘ona viloyati Rishton tumanidagi bir nechta umumta’lim maktablarining 3–4-sinf o‘quvchilari ishtirokida olib borildi. Dars jarayonida jadid asarlari asosida tashkil etilgan mashg‘ulotlar orqali o‘quvchilarning axloqiy tushunchalari, ijtimoiy munosabatlari hamda mustaqil fikrlash darajasi kuzatildi.

² Jadid pedagogik merosi va ta’lim taraqqiyoti. — Toshkent, 2018.

³ Hamza Hakimzoda Niyoziy pedagogik faoliyati haqida manbalar. — Toshkent, 2016.

⁴ Muhammadamin ibn Muhammadkarim. *Turkcha qoida*. — Toshkent, 1913.

Zamonaviy ta'lim jarayonida milliy merosga asoslangan tarbiya masalasi tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Jadid pedagogik qarashlari bugungi kompetensiyaviy ta'lim talablariga to'liq mos keladi. Chunki jadidlar ta'limni faqat bilim berish emas, balki shaxsni tarbiyalash vositasi sifatida talqin qilganlar.

Boshlang'ich sinfda jadid asarlaridan foydalanish o'quvchilarda nafaqat bilim, balki ijtimoiy va ma'naviy kompetensiyalarni ham rivojlantiradi.

Kuzatish natijalari shuni ko'rsatdiki, jadid asarlari asosida tashkil etilgan darslarda o'quvchilar:

- asar mazmunidan axloqiy xulosa chiqarishga,
- qahramonlar xatti-harakatiga baho berishga,
- hayotiy vaziyatlarga mustaqil munosabat bildirishga,
- milliy qadriyatlarga hurmat bilan qarashga o'rganadilar.

Suhbat metodlari orqali o'quvchilarning fikrlari tahlil qilinganda, ular jadid asarlaridagi qahramonlarni ijobiy namuna sifatida qabul qilishi hamda kundalik hayotida qo'llashga intilishi aniqlandi. Bu esa jadid merosi boshlang'ich sinf o'quvchilarining ma'naviy tarbiyasida samarali pedagogik vosita ekanligini tasdiqlaydi.

Xulosa qilib aytganda, jadid ma'rifatparvarlari asarlari boshlang'ich ta'lim jarayonida o'quvchilarni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalashda muhim didaktik manba hisoblanadi. Ushbu asarlardan tizimli foydalanish o'quvchilarda ma'naviy ong, ijtimoiy faollik hamda axloqiy mas'uliyatni shakllantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Avloniy A. *Turkiy guliston yoxud axloq*. — Toshkent: O'qituvchi, 1992.
2. Jadid pedagogik merosi va ta'lim taraqqiyoti. — Toshkent, 2018.
3. Hamza Hakimzoda Niyoziy pedagogik faoliyati haqida manbalar. — Toshkent, 2016.
4. Muhammadamin ibn Muhammadkarim. *Turkcha qoida*. — Toshkent, 1913.